

KATONA CSABA

Töréspont

Az első világháború hatása a magyarországi sörgyártásra, különös tekintettel Budapestre¹

A 21. század elején, vagyis napjainkban a magyar piacon értékesített sörök meghatározó hányadán (85%) a három nagy, nemzetközi tulajdonban lévő söripari vállalat osztozik szinte egyenlő arányban: a Dreher, a Soproni és a Borsodi.² Ez azonban természetesen nem mindig volt így, bár e fővárosi térnyerés történeti előzményei jóval korábban érzékelhetőek és számszerűen kimutathatóak. Ez volt a helyzet az első világháború kitörésekor is. Az alábbiakban ezért oly módon vázoljuk fel a magyarországi sörgyártás mintegy közel száz évvel ezelőtti állapotát, kitekintve aztán napjaink viszonyaira is, hogy ebből a budapesti sörgyárakra, azon belül pedig a máig létező Dreherre³ különös figyelmet fordítunk, példaként emeljük ki, jellemezve vele és általa a fent jelölt időszakot. Mégpedig azt az időszakot, az első világháború idejét, amely a hazai söripar 19. század végétől meredeken felfelé ívelő pályáját látványosan megtörte.

Az 1800-as évek derekától datálható az a sajátos folyamat, amelynek során a megszilárduló tőkés/kapitalista viszonyok között, elhagyva a feudális, félf feudális maradványokat, a sör immár nem kisüzemi, főzdei viszonyok között, hanem gyárakban, kifejezetten nagyüzemi, tömeges termeléssel készült, minél szélesebb szabad piacot megcélozva. Ez nem pusztán magyar jellegzetesség, a folyamat Európa-szerte így zajlott. Nem véletlen, hogy pl. cseh földön 1842-ben jött létre a Pilsner Urquell, míg 1895-ben a Budweiser Budvar. E két kultikusnak is nevezhető cseh gyár alapításának évszáma szinte keretül szolgál, behatárolja annak a modern üzleti folyamatnak az időbeliségét, amelynek részeként a 19. században a később híressé váló sörgyárak létrejöttek mint modern kapitalista nagyüzemek és kiléptek a szabad piacra.

1 Elhangzott a Budapest Főváros Levéltára, a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, a Nemzeti Közszerzői Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara, a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézete és Múzeuma, valamint a Legenda Közművelődési Egyesület által rendezett, „Budapesti hétköznapiak 1914 – a Nagy Háború hátszínjének életképei” című konferencián 2014. szeptember 17-én.

2 Fencsik–Katona 2013. 14.

3 A Dreherre nézve számos adatunk az alábbi kiadványból származik: Kozmáné Oláh 2004. A könnyebb áttekinthetőség okán erre a továbbiakban nem hivatkozunk.

Tekintsük át először a budapesti (pest-budai) nagyipari sörgyártás kialakulását a 19. század derekától, azaz voltaképpen a modern kezdetektől. Ez azért lényeges szempont, mert világosan mutatja a gyártás növekedése mellett a sör iránti igény fokozott emelkedését is: e két tényező természetesen szorosan összefüggött. Fontos hangsúlyozni azt is, hogy a fent nevezett kezdetektől a pesti, közelebbről a kőbányai gyártás bizonyult meghatározónak, de idővel, váltakozó mértékben, osztozni kényszerült a piacon több nagy vidéki gyárral – legalábbis egy ideig. A korábban boráról nevezetes Kőbánya⁴ – amelyet később gyakorta „magyar München” és „magyar Pilsen” néven is emlegettek –, kiváló alapot szolgáltatott a sör termeléséhez. A középkori eredetű, sziklába vájt pincék, továbbá a sörfőzéshez elengedhetetlen, kiváló minőségű víz jelentős mértékben járultak hozzá a sörgyártás sikeréhez, amint hogy később hasonló szolgáltatást tett a budafoki (promontori) pincék hosszú sora is.

A tőkés fejlődés előtt azonban, vagyis az 19. század első felében – mint minden más iparágban – Magyarországon is céhes rendszerben folyt a sörgyártás, pontosabban serfőző céhek működtek Pesten és Budán is (emellett országszerte létezett kolostori és uradalmi sörfőzés is). Majd 1843-ban az Évi Pesti Serrendtartás ún. sörvám lerovása fejében minden pesti polgár számára biztosította (teljességgel mellőzve a szakképzettség megkövetelését) a sörfőzés jogát.⁵ Bizonyos Schmidt Péter (igazából Peter Schmidt), aki korántsem véletlenül Bajorországban, nevezetesen Münchenben tanulta ki a sörfőzést, szintén ennek alapján kapott engedélyt és kezdte működtetni sörfőzőházát az Üllői úton. Így tehát 1854-ben a pincéi révén a sörfőzéshez kedvező adottságú Kőbánya lehetőségeire alapozva kezdte meg működését a Kőbányai Serház Társaság. Ezt az igen sikeresnek bizonyuló üzemet vásárolta meg később, 1862-ben az ausztriai Schwechatból útnak induló, ottani régi sörfőző családból származó, egyébként szintén Münchenben képzett idősebb Dreher Antal (Anton Dreher). Ugyanakkor egy másik sörös cég, az ún. Barber és Klusemann, amely nevét alapítóiáról, Barber Ágostról és annak sógoráról, Klusemann Károlyról⁶ nyerte, 1867-ben részvénytársasággá alakult, és az Első Magyar Részvényserfőzde Rt. nevet vette fel. Egyik fő részvényese a svájci eredettel bíró Haggemacher Henrik⁷ volt: e ténynek később komoly jelentősége lesz a Dreher történetében.⁸

E néhány adat is pontosan jelzi: a 19. század utolsó évtizedeire a nagyipari sörgyártás nemcsak lábra, de erőre is kapott a magyar fővárosban, amely folyamat ugyanakkor – a piaci viszonyok megváltozásával – számos kis sörfőzde csődjéhez vezetett. Ez a jelenség igen érzékletesen példázza a sörvás igényének honi emelkedését is. Ki kell azonban ezt az információt egészíteni

4 Kovács-Horacsek 2014. 15.

5 Katona 2014. 7.

6 Rájuk, elsősorban malomipari tevékenységükre nézve: Klement 2012. passim.

7 Szintén: Klement 2012. passim.

8 Kovács-Horacsek 2014. 21.

azzal, hogy a söripar igazán csak a borszőlőket jórészt elpusztító filoxéravész megjelenését követően növekedett igazán számottevő tényezővé Magyarországon.⁹ A filoxéra ugyanis, ami óriási csapást mért a hagyományos magyarországi borászatra, jelentős mértékben megnövelte (minthogy hiányzott a piacról a bor) a sör iránti keresletet. A Buda vidéki, amúgy kiváló bort adó szőlőültetvényeket 1882-ben érte el a fertőzés. Összességében a hazai borvidékek szőlőültetvényeinek mintegy kétharmada esett áldozatul a filoxérának. Ezért a bor ára, amely korábban igen alacsony volt, komoly mértékben megemelkedett, óhatatlanul is csapást törve és utat engedve a sörnek, amely gyorsan és eredményesen nyomult be az így keletkezett piaci résbe.

Ezt a váratlan lehetőséget tehát az ütemesen izmosodó magyar söripar maximálisan igyekezett kiaknázni. A 20. század elején már négy nagy budapesti sörgyár működött: ezek egyike volt Dreher Antal sörgyára (1907-től ez is részvénytársasággá alakult: Dreher Antal Serfőzdéi Rt.). A többi pedig: a már említett Első Magyar Részvényserfőzde Rt., a Kőbányai Polgári Serfőző Rt. és a már szintén említett Haggemacher Henrik saját sörgyára: a Haggemacher Kőbányai és Budafoki Sörgyarak Rt. A hazai sörgyártás első igazi térhódítása így tehát az 1890-es évek végétől az első világháború kitöréséig tartó időszakra tehető, amikor is a hazai sörtermelés lényegében a duplájára nőtt a korábbiakhoz képest. Számszerűen: 1890-ben 1,2 millió hektoliter sört termeltek, de az 1910-es évek elején már 3,2 millió hektolitert.¹⁰

A törvényes beágyazottság is tükrözte a sörfogyasztás mind jelentékenyebbé válását a 19. század végén. Az 1888. évi XXXV. törvénycikk¹¹ az állami italmérési jövedékről pl. négy kategóriába sorolta a szeszes italokat: bor, gyümölcsbor, sör és égetett szeszes italok. A sör hektoliterje után ekkor két forint italmérési adót kellett fizetni. Az 1892. évi XV. törvénycikk később – egyebek mellett – azt is rögzítette, hogy a sör után járó italmérési adó, amelynek mértékét a fent hivatkozott 1888. évi törvénycikk¹² szabályozta, „a sörfogyasztási adóval egyesítettik”. Az új adó neve ez volt: söritaladó.

Lássunk példa gyanánt néhány vidéki, illetve budapesti adatot, részben a fent már említett gyárakra, részben másokra vonatkozóan alapítási évük szerint:

1892: Nagykanizsa

1892: Kőbányai Polgári Serfőző Rt.

1894: Király Serfőzde – de ez csak malátát gyártott!

1895: Sopron

1910: Haggemacher Kőbányai és Budafoki Sörgyarak

1912: Fővárosi Serfőzde¹³

9 Erdősi 1970. 27.

10 Katona 2014. 8–9.

11 *Ezer év törvényei.*

12 Uo.

13 Kovács 2000. 16.

1898–1913 között a Dreher, a Haggenmacher, az Első Magyar és a Polgári a piac 60–70%-át birtokolta Magyarországon, de az említett négy nagy fővárosi gyár adta a századelőn a hazai sörtermelés 90%-át, dacára annak, hogy az országban (1905. évi adat) már mintegy 90 sörgyár termelte a nedűt.¹⁴ (A vidéki sörgyárakta nézve rövid, de kitűnő áttekintést nyújt Söptei Imre lentebb idézett dolgozatának vonatkozó része.¹⁵) Az 1910-es évek elején ez a szám: 86 serfőzde és -gyár. Ebben az időben a 20-nál több munkást foglalkoztató sörgyárak a Felföld és Erdély mellett elsősorban délen, a Bánátban és a Bácskában jelentkeztek termékeikkel.¹⁶

Ám végül annak ellenére, hogy a filoxéra elleni elkeseredett küzdelem eredményre vezetett (új szőlőfajták telepítése stb. révén), az 1910-es évekre Magyarországon a sörgyárak termelése 15 év alatt duplájára gyarapodott, immár elérte – mint már esett róla szó – az évi 3,2 millió hektolitert.¹⁷ A fejenkénti átlagos sörfogyasztás ekkor mintegy 16 liter/fő volt évente.¹⁸

A Dreher 1914-ben pl. egymaga 770 000 hektoliter sört termelt, bár a gyár kapacitása az egymillió hektolitert is lehetővé tette volna. A kőbányaiak össztermelése ekkor 2 131 854 hektolitert tett ki. Ugyanebben az évben az országos teljes sörfogyasztás 3 042 162 hektoliter volt.¹⁹

1914-ben, az első világháború kitörésekor az élet minden területét elárasztó hazafias szellemű frázisok a sörök nevében is tükröződtek: Honvéd sör, Hősök söre, Somogyi Virtus stb. Jellemző példa az Első Magyar Rézvény-Serfőződe 1916. évi plakátja: „Távirat. Tavaszí részvény-sör megérkezett, ellenség megadta magát.”²⁰

Az első években a háború még növelte a nyereséget: Szegeden pl. már 1914-ben fokozott igény mutatkozott a mind jobban fogyó sörre,²¹ míg Sopronban 1916-ban már nyereséges volt a háború első éveiben még veszteséget termelő sörgyár.²² Sőt Budapesten is növelni tudta termelését és eladását a négy nagy gyár mellett egy ötödik: a pár évvel korábban (1912) alapított Fővárosi Serfőzde.²³ Ám a háború végső soron nagyon sokat ártott a sörgyáraknak (is). Bár azok kartellben dolgoztak, az elosztást tehát kézben tartották, 1916-tól a kormány és a hadsereg vette át az irányítást a piacon is. A kényszergazdálkodás lett az úr, és a sörfőzést jelentős mértékben érintette, hogy ennek keretében korlátozták az árpafelhasználást is. Ez az intézkedés rövidesen ár-emelést generált, hiszen a gyárak nyersanyag híján nem használták ki teljes

14 Kovács-Horacsek 2014. 15.

15 Söptei 2003. 487.

16 Bordás 2010. 87.

17 Kovács 2000. 16.

18 Sipos 1959. 504.

19 Katona 2014. 9.

20 Kovács-Horacsek 2009. 39.

21 Kukkonka 2014.

22 Kölkedi 1961. 9.

23 Vörös 1987. 553.

kapacitásukat. Jó példa a Nagyváradi Sörgyár Rt.-é (Bierbrauerei Aktiengesellschaft): 1915-ben a gyárban mindössze 9810 hektoliter sört termeltek, míg 1912-ben és 1913-ban a termelés meghaladta a 13 000 hektolitert.²⁴ Összességében tehát a háború végére a sörgyárak termelése erőteljesen visszaesett.

Az alábbi idézet már a háború utáni állapotokat jellemzi, rámutatva, hogy az aktuálpolitika frázisai továbbra is markánsan meghatározták a sörmarketinget is: „Trianon után mindenhol hármas halom és kettős kereszt, nemzeti trikolór, turulmadár köszönt vissza valamennyi korty után.”²⁵ Az első világháború és Trianon után a hazai söripar helyzete még inkább megrendült, igaz, az adott történelmi helyzetben ez cseppet sem meglepő. Az országrészek elcsatolása következtében a söripar hagyományos felvevő piaca mintegy kétharmadát veszítette el úgy, hogy – mint láthattuk – a sör készítése jórészt Budapestre koncentráldott: a magyarországi sörgyártás kapacitásának 85%-a maradt a trianoni határokon belül a vidéki gyárakkal együtt.²⁶ Eközben pedig a borvidékek nagyobb része szintén Magyarország területén feküdt.²⁷ Nem könnyítette meg a helyzetet az sem, hogy az állam a söradót komoly mértékben növelte, emellett pedig bevezette az általános forgalmi adót is, amely természetesen a sört is sújtotta.²⁸

Milyen következményekkel járt mindez? Sopron példája mutatja a baj nagyságát: a gyár 1918. április 1-jén egész egyszerűen beszüntette termelését,²⁹ míg Pécsen a Pannóniát lefoglalták a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság megszálló csapatai.³⁰ A Haggenmacher kőbányai sörgyárának 1923-ban Nagyváradra vitték (1922-ben ugyanis az ottani gyár részvényeinek jelentős része a Dreheré lett)³¹ a felszerelését, helyén fonoda létesül Haggenmacher Textilművek néven. Hogy szemléltessük a változások horderejét, lássuk táblázatba foglalva, hogy nézett ki a termelés összesen, illetve gyáranként az 1913–1914. és 1920–1921. évek esetében (1. táblázat).³²

A túlélés érdekében a sörgyárak erőteljesen bővítették termékskálájukat. Jellemző módon nemcsak sörrel, de mással is foglalkoztak, így pl. élelmiszer- és vegyszergyártással, míg mások a vendéglátásban, földbirtokok vásárlásában stb. látták azt a „második lábat”, amire támaszkodhatnak. Ez a fajta tevékenység tehát biztosította a fennmaradást, de a söripar egy darabig nem tudott igazán felvirágozni, előretörni. A kereslet ugyanis nem nőtt jelentősen, a bor ára pedig továbbra is alacsony maradt, ami pedig szintén nem kedvezett a sörnek: a borexport erősen visszaesett, hatalmas borkészletek maradtak itt-

24 Hochhauser 2006. 317.

25 Kovács-Horacsek 2009. 39.

26 Kláben 1998. 64.

27 Kovács 2000. 17.

28 Söptei 2003. 498.

29 Kölkedi 1961. 9.

30 Pécsre nézve: Harcos 1973.; Márfi 2000.; Márfi 2009.; Márfi 2011.

31 Hochhauser 2006. 318.

32 Sipos 1959. 503.

hon. Ez is hatott arra, hogy 1928–1929-ben 7 liter/fő volt az éves átlagos sör-fogyasztás Magyarországon,³³ de még nagyobb visszaesést hozott a világgazdasági válság: 1933-ra pl. ez a szám 2 liter/főre csökkent!³⁴

1. táblázat. Sörgyártás, 1000 hektoliter

Gyár neve	1913–1914	1920–1921
Dreher	631,7	107,2
Első Magyar	602,8	105,3
Kőbányai Polgári	370,7	77,9
Haggenmacher	14,9	0,0
Fővárosi Serfőző	60,9	51,4
Összesen	1780,4	341,7

Ami magát a Dreherrel illeti: a Dreher, az Első Magyar Részvényserfőzde Rt. és a Haggenmacher előbb kartellbe tömörült 1923-ban a verseny csökkentésének érdekében,³⁵ majd 1933-ban Dreher–Haggenmacher–Első Magyar Részvényserfőzde Rt. néven egyesült, miután 1928-ban már beolvasztotta a nagykanizsai Király Serfőzde Részvénytársaságot is. A Dreher Jenő vezette gyáróriás ekkor 70%-ban uralta a hazai „sörös piacot”, ami a többi gyárhoz mértén jelentős mértékben kedvező helyzetet biztosított számára egészen a második világháború kitöréséig.³⁶ A márka, a fent vázolt nehéz helyzet dacára, az export révén Nyugat-Európában, de más kontinenseken (pl. Amerika, Ausztrália) is ismertté vált.

1923-ban a kőbányaiak termelése immár 308 864 hektoliter volt, ami még mindig nem volt sok a korábbiakhoz mértén: az 1914. évi termelésnek ez csak 14,49%-a. A Dreher a külföldi gyárait (Trieszt, Schwechat, Michelob) eladta, 1921-ben konyak, 1924-ben likőr termelésébe fogott.³⁷ Jellemző reklámszövege ennek az időszaknak az alábbi:

*„Nézd, hogy hízik a kis bébi, Dreher tejet adnak néki
Gyorsan nő, és ha tíz éves, csokoládét kér, ha éhes
Am mihelyt a húszba lépett, desszertet visz lányka, Néked
Hogyha harminc, neje szoptat, kit tápsörre ezért szoktat
Megbirkózva negyven évvel, Korona sört iszik hévvel
Jubilál, ha ötven végül, s baksör folyik szünet nélkül
Mikor aztán jó a hatvan, Szent Jánosra tér át lassan*

33 Uo.

34 Gallatz–Kozma 1986. 524–525.

35 Söptei 2003. 498.

36 Kláben 1998. 65.

37 Sipos 1959. 504.

*S kit hetven év meg nem rendít, kívánja a Dreher brandyt
Nyolcvanas, kit hív a dívány, rendesen csak likórt kíván
S kilencvenet, ha eléri, megint csakis tej kell néki
S felsóhajt, ha százig vénül: „Hol lennék már Dreher nélkül?”*

Mi történt később? A második világháború a gyárra is súlyos csapást mért, aztán 1948-ban, az államosítás során (amelyet az 1949-ben elhunyt Dreher Jenő még megért...) a gyárat több más üzemmel egyesítették, ennek révén jött létre a Kőbányai Sörgyárak Nemzeti Vállalat, majd pedig ezt követően, 1959-ben a Magyar Országos Söripari Vállalat (MOSV).³⁸ A többi sörgyár (Pécs, Sopron Nagykanizsa) is ebbe olvadt bele, akárcsak az egykori Dreher (immár Kőbányai). Ugyanakkor a MOSV immáron csak sörgyártással foglalkozott, az égetett szeszekhez, a tápszerekhez, a szállodaiparhoz stb. kötődő érdekeltségeket egy az egyben leválasztotta róla az állam, ami a bevétel komoly visszaesését vonta maga után.

Am ezt rövidesen kompenzálta, hogy a magyar sörfogyasztás az 1950-es éveket követően az állampárt, a szocializmus éveiben ugrásszerű növekedésnek indult. Az igény gyarapodását mutatja, hogy 1954-től fokozódó mértékben nőtt a sörbehozatal is, továbbá a magyar maláta exportját is le kellett állítani, mert a hazai fogyasztás emelkedése miatt itthon volt szükség a megtermelt mennyiségre. Az 1960-as évek elejére a hazai sörgyártás a teljes maláta-termelést felhasználta.

1970-ben megszűnt a Magyar Országos Söripari Vállalat, és helyette megalakult a Söripari Vállalatok Trösztje.³⁹ Ezen belül ekkor az egykori Dreher gyár – még mindig Kőbányai Sörgyár néven – a hazai termelés mintegy 90%-át biztosította. A Söripari Vállalatok Trösztje azonban nem bizonyult hosszú életűnek: tagvállalatai, a korábban beolvasztott nagy múltú nagykanizsai, pécsi és soproni gyárak, illetve a Kőbányai, valamint az 1973-ban alapított bócsi Borsodi 1981 után önálló útra léptek/léphettek, mivel az illetékes Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium megszüntette a trösztöt. Az önállóvá vált gyárak szűk egy évtized múltán, 1990 (tehát a rendszerváltás) után a gyorsan kibontakozó piactudományi viszonyok között, gazdasági társaságokká alakultak át.

Ez utóbbi eseménysor értelemszerűen komoly fordulatot jelentett a Kőbányai/Dreher esetében is. 1992-ben részvénytársasággá alakult át, alig egy évvel később pedig a dél-afrikai óriás sörvállalat, a South African Breweries (SAB) vette meg. A tradicionális vidéki gyárak közül megszerezték a nagykanizsai is, így jött létre a Dreher Sörgyárak Rt. Végül a SAB és az amerikai Miller Brewing Company egyesülésével – SAB Miller – 2002-ben létrejött a világ egyik legnagyobb sörgyártó vállalkozása, amely ma is tulajdonosa a Dreher-

³⁸ Kovács-Horacsek 2014. 16.

³⁹ Uo.

nek.⁴⁰ Eközben pedig a Dreher gyár épületei is sorra visszanyerték eredeti szépségüket: ennek legkiválóbb példája az 1910-ben épült régi főzőház. Ma a termelés rendre évi 2 millió hektoliter fölött van.

Természetesen nem csupán a fővárosi sörgyárakat kell megemlítenünk, ha az elmúlt bő 150 év hazai sörgyártására tekintünk vissza. A fentiekben a Dreher története mellett általános áttekintést is adtunk, és az így megrajzolt képet kívánjuk még inkább árnyalni egy másik, eltérő életkorú és „karriert befutó”, ám manapság is piacvezető sörgyár múltjának felvázolásával.

Az egyébként kiváló minőségű vörösborairól is ismert nyugat-magyarországi város, Sopron ugyanis egy több mint 110 éves sörgyárnak is otthont ad. A mai soproni sörgyár jogelődjét még a 19. század végén, 1895-ben hívták életre,⁴¹ ugyanabban az évben, mint amikor a jelen írás bevezető soraiban példának hozott cseh Budweisert. Sopronban bizonyos Lenck Gyula helybéli vállalkozó volt a kezdeményező, aki addig ugyan vegyészettel és szappanfőzéssel foglalkozó üzemet működtetett, de új utakat keresve tárgyalásokba bocsátkozott a morvaországi Brünn (Brno) nyitott szellemű vállalkozóival. Ők a cseh sörrel akartak betörni az ígéretesnek bizonyuló, a filoxeravész után a sörre igencsak nyitott magyar piacra. A brünnieket eredményesen és határozottan képviselő Hayek Zsigmond sörgyáros hamarosan szót értett a szintén elszánt Lenckkel, aki egyébként már 1888 óta kacérkodott a sörgyártás gondolatával. Ő pedig, miután értesült a brünni részvénytársaság gyáralapítási tervéről, felajánlotta az aránylag dús jövedelmet biztosító vegyészeti gyártelepét mint sörgyár működtetésére alkalmas területet.⁴²

Ennek eredményeképpen 1895-ben létrejött az új cég Első Soproni Serfőzde és Malátagyár Rt. néven. Ennek alapítói Lenck saját cége, valamint a Brünni Serfőzde Rt. voltak, de a vállalkozó kedvű soproni polgárok is jegyezhettek részvényeket a 400 000 forintos alaptőkéből, amennyiben fantáziát láttak a helyben főzött sörben.

A részvénytársaság elnöke maga Hayek lett, az alelnök pedig nem más, mint Lenck. A közösen gyártott első sörük márkaneve Soproni Ászok volt. A kezdeményezés a közeli erős osztrák konkurencia dacára eleinte sikeresnek bizonyult, a tradicionális világos sörök (ún. export márciusi, polgári és udvari) mellett 1896-ban már barna sört is gyártottak Millenniumi néven, a század végén (1896-ban) pedig már majdnem 20 000 hektolitert ért el a termelés.

Ezt a viszonylag gyors sikerekkel övezett felívelő szakaszt később több olyan követte, amelynek során a nem megfelelő gazdálkodás következtében jelentősen megrendült a gyár helyzete. A termelést sem sikerült igazán fokozni, bár lassan közelített a 30 000 hektoliter felé. Megjelentek ugyan új termé-

40 Kovács 2000. 20.

41 Ahogy a Dreher esetében, úgy itt is van egy alapvető forrásmunka: Gergely–Kerényi 1995. A soproni gyár esetében csak akkor használunk jegyzeteket a továbbiakban, ha adatunk nem innen származik.

42 Kölkedi 1961. 3.

kek is a kínálatban, de igazi lendületet ezek sem adtak a cégnek (pl. a Szent Mihály nevű sör, ami bajor komlóból készült vagy a Porter sör 1916-tól).⁴³

Az első világháború, annak ellenére, hogy eleinte nyereséget hozott, végül e gyár számára is katasztrofális következményekkel járt. 1918. április 1-jén – lásd fentebb! – a cég beszüntette tevékenységét, egyúttal kérte iparendé-lye törlését is. Ráadásul a trianoni döntés hatásaként felvevőpiaca egy része is elveszett (a határon túlra került), ami még reménytelenebbnek mutatta a folytatást. Mégis látszottak a kibontakozás csírái. Felbukkant ugyanis, még 1917-ben a kereskedelmi társaságok jegyzékében a Nyugat-Magyarországi Serfőzde és Malátagyár Soproni Gyártelepe elnevezés. Ennek a vezetője Madarász Gyula soproni lakos volt, célja pedig főleg Győr és Vas vármegyék piacainak meghódítása a soproni sörrel. A vélhetően közismert politikai események (világháború vége, őszirózsás forradalom, Tanácsköztársaság, Trianon, velencei döntés, soproni népszavazás) miatt 1922 előtt nincs adatunk arra vonatkozóan, hogy közgyűlést tartottak volna. Ettől az évtől kezdődően viszont már igen, és ennek eredményeként Sopronban gyorsan megindult újra a termelés, amely az 1920-as évek végéig folyamatosan nőtt.

A Magyarországra begyűrűző világgazdasági válság azonban komoly nehézségeket okozott a gyárnak (mint gazdasági téren szinte mindennek), ráadásul 1932-ben elhunyt Madarász igazgató is, és e súlyos kettős csapást csak az 1930-as évek derekára sikerült kiheverni. Ekkorra azonban a gyár Sopron és Vas megye területén már jelentős mértékben tudott sört értékesíteni, ráadásul Veszprém megye pápai járásában szintén piacot fogott magának. A növekedést voltaképpen még a második világháború sem törte derékba, 1941-ben 44 000 hektoliter sört értékesítettek, de a háború vége felé természetszerűleg mégis csökkent, majd pedig leállt a termelés.

A háború után a sör gyártása is újra megindult, 1948-ban már 11 000 hektoliter fölött volt a termelés, de rövidesen következett az államosítás, ami megint új fejezetet nyitott a soproni sörgyártás történetében is. Ezt követően, 1950-ben bukkant fel pl. a később egyik legismertebbé váló márka, a Kinizsi, 1955-től pedig a korábbiaktól eltérően üdítőitalokat is gyártottak (pl. Meggy Gyöngye, Málna Gyöngye). A Magyar Országos Söripari Vállalat 1959. évi életre hívása pedig annyiban tett jót a gyárnak, hogy Sopron kiemelt figyelmet kapott az MOSV-n belül. Az akkor kezdeményezett fejlesztések hatására a termelés hamarosan megháromszorozódott a városban.

1970 végére már 405 000 hektoliter sört állítottak elő. A gyár 75. évfordulóján felbukkant a sörpiacon a lokálpatrióta érzelmekre alapozó barna Lövér márka is, ami szintén népszerűnek bizonyult. További mozgásteret biztosított a soproni gyár számára, hogy míg a hatályos törvények 1982-ig (tehát amíg a gyár önállóvá nem vált) Keleten Győr, délen a Balaton felé határolták be a piacát, ekkortól ez megváltozott, felbukkanhattak termékeikkel pl. Budapesten is.

43 Kovács 2000. 24.

A rendszerváltozás utolsó évében, 1990-ben már 747 000 hektoliterre nőtt a termelés. 1992-ben azután létrejött a Soproni Sörgyár Rt. 1 milliárd forint alaptőkével. A részvénytársaságot az Austrian Breweries International AG privatizálta, amely 1996-ig felújította a gyárat. 2003-ban a Brau Union AG a Heineken tulajdonába került, a cég neve ekkortól Heineken Hungária lett Brau Union Hungary helyett.⁴⁴

Hivatkozott irodalom

BORDÁS 2010

Bordás Attila: Sörházak, sörfőzdek. *Létünk* 40. (2010) 3. sz. 83–97.

BORSODY BEVILAQUA 1931.

Borsody Bevilaqua Béla: *A magyar serfőzés története*. Bp., 1931. Athenaeum Nyomda.

ERDŐSI 1970

Erdősi Ferenc: *A magyar sörpar földrajzi problémái*. Pécs, 1970. MTA Dunántúli Tudományos Intézet.

Ezer év törvényei

<http://1000ev.hu> [a letöltés ideje: 2014 decembere].

FENCSIK–KATONA 2013

Fencsik Tamás–Katona Csaba: A magyar sörfőzés legnagyobb gyárainak története. Iparosodás. In: *HVG Sör Plusz. Sörkultúra, történelem, gasztronómia, fesztiválok*. Bp., 2013. 14–20.

GALLATZ–KOZMA 1986

Gallatz János–Kozma Jánosné: Sörpar. In: *A magyar élelmiszeripar története*. Szerk. Kirsch János–Szabó Loránd–Tóth-Zsiga István. Budapest, 1986. Mezőgazdasági Könyvkiadó.

GERGELY–KERÉNYI 1995

A Soproni Sörgyár története, 1895–1995. Szerk. Gergely Ilona–Kerényi János. Sopron, 1995. Soproni Sörgyár Rt.

HARCOS 1973

Harcos Ottó: *A pécsi Pannónia Sörgyár története*. Pécs, 1973. TIT Baranya Megyei Szervezete.

HOCHHAUSER 2006

Hochhauser Ronald: Fejezetek a nagyváradi-szöllősi sörgyár történelméből. *Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 28. (2006) 315–326.

KATONA 2009

Katona Csaba: Sört iszik a német, bort iszik a magyar? A sörfogyasztás növekedése Budapesten a 19–20. század fordulóján. In: *„Iszom a sört, szívem mámorban fűdik.” Epizódok a sörfogyasztás történetéből*. Szerk. Katona Csaba. A szerkesztésben részt vett Fazekas Csaba–Márffy Attila–Tordai Rita. Miskolc, 2009. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar. 30–34.

44 Uo.

KATONA 2014

Katona Csaba: Kőbánya, Sopron, Bócs (áttekintés három sörgyár történetéről). In: „*Iszom a sört, szívem mámorban fürdik.*” *Epizódok a sörgyártás és sörfogyasztás történetéből.* Szerk. Katona Csaba–Tordai Rita. Miskolc, 2014. Kisüzemi Sörfőzdék Egyesülete. 7–13.

KLÁBEN 1998

Klábén Gyula: „Évszázadokban mért siker”. A Dreher Sörgyarak Rt. története. *Belvedere Meridionale*, 10. (1998) 1–2. sz. 61–71.

KLEMENT 2012

Klement Judit: *Hazai vállalkozók a hőskorban. A budapesti gőzmalomipar vállalkozói a 19. század második felében.* Budapest, 2012. Eötvös Kiadó [Talentum Sorozat 15.].

KOVÁCS 2004

Kovács Gábor: Nem csak a labancok itala volt. A magyar sörfőzés története a kezdetektől 1914-ig. In: Kovács Gábor: *Magyar sörlexikon.* Budapest, 2004. Aréna 2000. 10–29.

KOVÁCS-HORACSEK 2009

Kovács-Horacsek András: Magyar sörtörténeti adalékok a Gyűjtőklub feldolgozásában. In: „*Iszom a sört, szívem mámorban fürdik.*” *Epizódok a sörfogyasztás történetéből.* Szerk. Katona Csaba. A szerkesztésben részt vett Fazekas Csaba–Márfi Attila–Tordai Rita. Miskolc, 2009. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar. 2009. 35–41.

KOVÁCS-HORACSEK 2014

Kovács-Horacsek András: A fővárosi sörtörténet mellékhatásai (a söripar kezdetei Magyarországon). In: „*Iszom a sört, szívem mámorban fürdik.*” *Epizódok a sörgyártás és sörfogyasztás történetéből.* Szerk. Katona Csaba–Tordai Rita. Miskolc, 2014. Kisüzemi Sörfőzdék Egyesülete. 15–26.

KOZMÁNÉ OLÁH 2004

Kozmáné Oláh Júlia: *Sörről híres Kőbánya, 1854–2004.* Jubileumi Évkönyv/Kőbánya – famous for its beer, 1954–2004. Jubilee Chronicle. Budapest, 2004. Typostudio.

KÖLKEDI 1961

Kölkedi István: Az első Soproni Sörfőzde és Malátagyár R. T. története. *Soproni Szemle* 15. (1961) 1. sz. 3–9.

KUKKONKA 2014

Kukkonka Judit: Örömnep és sörhány. Szeged a háború kezdeti napjaiban. In: *A Nagy Háború írásban és képen.* http://nagyhaboru.blog.hu/2014/08/06/oromunep_es_sorhiany [a letöltés ideje: 2014 decembere].

MÁRFI 2000

Márfi Attila: A sörfőzés kezdete Pécssett a 18–19. században. *Pécsi Szemle* 3. (2000) 4. sz. 33–41.

MÁRFI 2009

Márfi Attila: Sörfőzők, sörházak Pécssett a 18–19. században. In: „*Iszom a sört, szívem mámorban fürdik.*” *Epizódok a sörfogyasztás történetéből.* Szerk. Katona Csaba. A szerkesztésben részt vett Fazekas Csaba–Márfi Attila–Tordai Rita. Miskolc, 2009. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar. 61–67.

MÁRFI 2011

Márfi Attila: A sörfőzés kezdetei Pécssett. *Hévíz* 19. (2011) 2. sz. 22–32.

SÍPOS 1959

Sipos Aladár: Budapest gyáripara, 1919–1933. *Tanulmányok Budapest Múltjából*, 13 (1959) 475–553.

SÖPTEI 2003

Söptei Imre: Koncentrációk a nyugat-dunántúli „sörfronton”. Adalékok Magyarország sörgyártásának történetéhez 1892 és 1934 között. In: *Egy emberöltő Kőszeg szabad királyi város levéltárában. Tanulmányok Bariska István 60. születésnapjára*. Szerk. Mayer László–Tilcsik György. Szombathely, 2003. Vas Megyei Levéltár. 485–507.

VÖRÖS 1987

Vörös Károly: A világváros útján, 1896–1918. In: *A márciusi forradalomtól az őszi-rózsás forradalomig*. Szerk. Spira György–Vörös Károly. Budapest, 1987. Akadémiai Kiadó. (Budapest története IV.) 525–772.